

PODMORSKA EKSPEDICIJA

Ekskluzivne fotografije s potopljenog Szent Istvana

Str. ➔ 24.

Jedna od najvećih i najznačajnijih ronilačkih ekspedicija na olupinu austrougarske

EKSKLUZIVA

prvi donosimo
fotografije do sad
neistraženih
dijelova broda

Szent Istvan – Mout

...nt Everest ronjenja

Kada iz admiralske kupaone

Ladica iz ormara u admiralskoj kabini

Boksovi sa čahurama 305 mm topovskih granata

➔ nastavak s 49. str.

Marinko GLAVAN
Snimili Dražen GORIČKI
i Danijel FRKA

Veliki uspjeh ostvaren je u jednoj od najvećih i najznačajnijih ronilačkih ekspedicija na olupinu bojnog broda Szent Istvan, potopljenog u Prvom svjetskom ratu, iz kojeg su ronionci uspjeli izvući vrijedne artefakte te fotografski dokumentirati do sad neistražene dijelove broda. U potonuću Szent Istvana, admiralskog broda koji je pripadao mađarskom dijelu monarhije, poginulo je 89 mornara, od ukupno 1.100 članova posade, koju su mahom činili Hrvati, a olupina broda je zaštićeni spomenik kulture na kojoj je ronjenje dozvoljeno isključivo uz posebno dopuštenje Ministarstva kulture.

Zahtjevnu ekspediciju koja je trajala od 3. lipnja do jučer zajednički su organizirali tvrtka DragorLux, Specijalna policija i Hrvatski restauratorski zavod, a tijekom nje ronionci su, po prvi put u 99 godina, otkako je Szent Istvan završio na morskome dnu, pogoden dvama torpedima talijanskih torpednih čamaca, uspjeli ući u najluksuznije prostore broda – admiralski salon, prostoriju za sastanke, te druge prostore namijenjene najvišim časnici Austro-ugarske mornarice i njihovim gostima.

Neželjeni gosti

Potvrdio je to vođa ekspedicije Dražen Gorički, koji je

Uroš Jelić, Igor Miholjek, Dražen Gorički s nalazima iz časničkih prostorija

skupa s Urošem Jelićem uspio prodrijeti u unutrašnjost olupine i istražiti je, što nije nimalo jednostavan zadatak, zbog velike dubine, koja doseže i do 66 metara, slabe vidljivosti, dotrajalosti pojedinih dijelova konstrukcije, a ponajviše zbog činjenice da Szent Istvan na morskome dnu leži okrenut posve naopak, tako da je nadgrade dobrim dijelom zariveno u mulj, dok prema površini gleda kobilica broda.

– Ova je ekspedicija organizirana s više ciljeva, a jedan od njih je bio i pokušaj da udemo u unutrašnjost broda, na krmenom dijelu, gdje smo znali da su bili smješteni prostori namijenjeni naj-

višim časnicima. Uspjeli smo u tome, tako što smo ušli kroz prozore admiralskog salona na krmi. Tamo je na jednom dijelu otpala palubna greda pa smo se uspjeli uvući dublje u brod, kaže Gorički.

Ono što su pronašli predstavlja vrhunac tadašnjeg ratnomornaričkog luksuza, namijenjenog samo visokim časnicima, u koji je običnim mornarima bio zabranjen pristup.

– O nekim stvarima ne možemo govoriti, jer ne želimo privući na brod neželjene »goste«. Ali pronašli smo izuzetno vrijedno porculansko posuđe, srebrni pribor za jelo, kristalne lustere, svijećnjake, čak i jednu noćnu

posudu. Našli smo i neke osobne predmete, poput cipela. Taj dio unutrašnjosti broda vrlo je dobro očuvan, s malo obraštaja, jer unutra gotovo da i nema strujanja mora ni svjetlosti. Ušli smo i u admiralsku spavaonicu, gdje se još uvijek nalazi krevet i namještaj, u kupaonicu, a zanimljivo je da se na većini ormara još uvijek, nakon gotovo stoljeća pod morem, mogu otvoriti ladice, što smo i učinili, te iz njih iznijeli neke od predmeta koji će biti restaurirani, kaže Gorički.

Veliko iskustvo

Takvo ronjenje nije nimalo bezopasno, jer lako se izgubiti u labirintu unutrašnjosti broda dugog više od 150 metara, no Gorički ističe kako je cijela ekspedicija pomno planirana, a ronionci koji u njoj sudjelovali redom imaju veliko iskustvo u sličnim zaronima.

– Većina nas se bavi i speleoronjenjem, dakle ronjenjem u spiljama, pa dobro poznamo sva pravila sigurnosti. Kod ulaska u unutrašnjost broda koristili smo takozvanu »arijadninu nit«, koja nam je služila ne samo da bi znali pronaći put natrag, već smo na nju svaka tri metra postavljali oznake, a kako smo imali nacrt broda, točno smo izmjerili do kojih smo sve prostorije uspjeli doći, i znamo točno koji je predmet iznesen iz kojeg dijela broda, ističe Gorički.

Osim predmeta koji su izneseni na površinu, tijekom ekspedicije snimljena je i velika količina foto i video materijala, kojim je dokumentirano stanje broda, a sve u sklopu priprema za

novu veliku ekspediciju koja je planirana za iduću godinu, kada će biti obilježena stota godišnjica potonuća Szent Istvana.

– U sklopu ove ekspedicije uspjeli smo ukloniti i velik dio ribarskih mreža i drugih ribolovnih alata koji su kroz desetljeća zapeli na brodu, prvenstveno na krmenom dijelu, ali očistili smo i velik dio na pramcu, gdje je brod pukao prilikom potonuća. Za stotu godišnjicu potonuća planiramo postavljanje spomen-ploče, a i ove godine smo na olupinu položili vijenac za sve mornare koji su u njoj skončali, kaže Gorički.

Stanje olupine

Izuzetno zadovoljan rezultatima dvotjedne ekspedicije je i Igor Miholjek, voditelj Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda, koji je i sam sudjelovao u zaronima.

– Postignuti su praktički svi ciljevi ekspedicije. Prvenstveno kod ovakvih zarona pratimo stanje olupine, koliko propada s godinama. Vrlo važno bilo je i očistiti je od ribarskih mreža, ali i vidjeti što je potrebno učiniti za iduću ekspediciju, kako bi je do kraja očistili od mreža. Najznačajniji rezultat je to što je ova ekspedicija najdublje do sada ušla u unutrašnjost broda, te je izrađena temeljita fotodokumentacija krmenog dijela unutrašnjosti namijenjenog časnicima. Imamo i brojne pokretne nalaze koji su izvađeni i koji na najbolji način prikazuju kako su u to vrijeme na brodu živjeli visoki oficiri. Riječ je predmetima iznimne kvalitete, s ozna-

kama Austro-ugarske mornarice, rekao je Miholjek.

Što se općeg stanja olupine tiče, vidljivo je, prema njegovim riječima, propadanje, ponajviše u unutrašnjosti broda, dok su trup broda, topovi i ostali dijelovi izrađeni od vrlo debelog čelika, u relativno dobrom stanju.

– To nije običan trgovački brod već veliki bojni brod, s vrlo debelim oplatom i zbog toga će trup broda još dugo postojati, unatoč koroziji. Topovi će sigurno potrajati još stoljeće ili dulje, jer se radi o topovima čiji je unutarnji promjer cijevi 305 milimetara, a vanjski daleko veći. Kada vidite ronioce pokraj njih, tek tada shvatite koliko su ti topovi zapravo veliki, kaže Miholjek.

Na pitanje hoće li izvađeni predmeti s broda biti dostupni javnosti, odgovara potvrdno, ali do tad predstoji dugotrajan postupak restauracije.

– Sigurno je da će biti izloženi na adekvatan način, jer je riječ o vrlo vrijednim predmetima, koji će izazvati pažnju javnosti. Na žalost, neće biti izloženi na stotu godišnjicu potonuća, jer prvo moraju proći kroz postupak desalinizacije, u bazenima restauratorskog zavoda, što traje barem godinu dana, tijekom kojih se svakih mjesec dana mijenja voda u bazenima, kako bi se iz njih izvukla sva sol. Tek nakon toga slijedi čišćenje i restauracija, što opet zahtijeva određeno vrijeme, ovisno o stanju predmeta. Vadili smo najbolje očuvane stvari, iz najluksuznijeg dijela broda i svakako ih želimo čim prije i na što bolji način prezentirati javnosti, kaže Miholjek.

Crno tržište

Zanimalo nas je hoće li javnosti u skorije vrijeme biti dopušten prilazak brodu, odnosno ronjenje do olupine Szent Istvana, bez posebnih dopuštenja Ministarstva kulture.

– Odredene olupine su zaštićene kao kulturna baština i za to postoje dobri razlozi. Neke zbog arheološke vrijednosti, neke kao grobnice na morskome dnu i prema njima se mora odnositi s posebnom pažnjom i pijetatom, uz nadzor. Na nekima od tih brodova, poput Szent Istvana, puno je raznih predmeta, malih stvari koje se mogu lako odnijeti, a ljudi su samo ljudi. Teško se oduprijeti porivu da se te stvari dođu, pomiču ili čak da se uzimaju kao suveniri. Osim toga, predmeti s povijesno značajnih olupina, kakva je i ova Szent Istvana, imaju i svoju nemalu vrijednost na

Prvi put u 99 godina, otkako je Szent Istvan završio na morskome dnu, pogoden dvama torpedima talijanskih torpednih čamaca, ronionci su uspjeli ući u najluksuznije prostore broda – admiralski salon, prostoriju za sastanke, te druge prostore namijenjene najvišim časnicima Austro-ugarske mornarice i njihovim gostima

Ronilačka ekipa

Brod klase Tegethoff

Szent Istvan je bio bojni brod klase Tegethoff, čija je gradnja započela u Rijeci, a završena u Puli 1914. godine. Potonuo je na putu prema Otrantskim vratima, prema kojima je plovio zajedno s bojnim brodom Tegethoff i pratećim ratnim brodovima, u namjeri da prekinu pomorsku blokadu Jadrana. Prije zore, 10. lipnja, kod otoka Premude, na Szent Istvan i Tegethoff lansirana su torpeda s dvaju talijanskih torpednih čamaca, koji su uspjeli neopaženo prići floti. Tegethoff nije oštećen jer su torpeda promašila svoj cilj, no Szent Istvan je primio direktan pogodak i potonuo je nakon tri sata, oko šest sati ujutro, odnijevši živote 89 mornara. Pomorska ofenziva Austro-ugarske mornarice na Otrant time je prekinuta prije nego je zapravo i počela.

Frka: Najveća olupina ratnog broda u Jadranu

U ekspediciji je sudjelovao i poznati kraljevički ronjoc, istraživač brodskih olupina i podvodni fotograf Daniel Frka, veteran brojnih zarona baš na olupinu Szent Istvana, koji ističe kako je riječ o vrlo zahtjevnom pothvatu.

– Szent Istvan smatra se svojevrsnim Mount Everestom ronjenja u Jadranu. To je najveća olupina nekog ratnog broda u našem moru, nalazi se na relativno velikoj dubini, između 40 i 66 metara. To već spada u tehničko ronjenje, za koje se ne koristi zrak u bocama, nego posebna mješavina plinova.

Osim toga, brod je potonuo oko osam nautičkih milja zapadno od Premude, na otvorenom moru, zbog čega je bitan i faktor sreće, odnosno povoljni meteorološki uvjeti i visina valova, kako bi se uopće moglo doći do lokacije zarona, kaže Frka.

No jednom kad se zaroni, dodaje, teško je ne ostati očaran golemom olupinom.

– Prvo što se vidi su propeleri i kormilo, a zatim i golemi trup broda, ispod kojeg vire brodski topovi, okrenuti na bok, u pokušaju da se brod stabilizira nakon prodora vode na

suprotnoj strani, kroz oštećenja nastala pogocima dvaju torpeda koja je ispalio talijanski torpedni čamac, kaže Frka.

Gotovo ništa manje fascinantno od same olupine nije ni živi svijet koji je nastanjuje.

– Na Szent Istvanu živi veliki broj morskih organizama, a kako olupinu ribari izbjegavaju, jer na njoj mogu izgubiti mreže, tamo se mogu vidjeti zaista impozantne ribe, ugori od tridesetak kilograma, dugi po dva metra, veliki zubaci, škarpine, rarozi i brojne druge životinje kakve je teško naći na drugim lokacijama, kaže Frka.

“ Imamo i brojne pokretne nalaze koji su izvađeni i koji na najbolji način prikazuju kako su u to vrijeme na brodu živjeli visoki oficiri. Riječ je predmetima iznimne kvalitete, s oznakama Austro-ugarske mornarice

Igor Miholjek

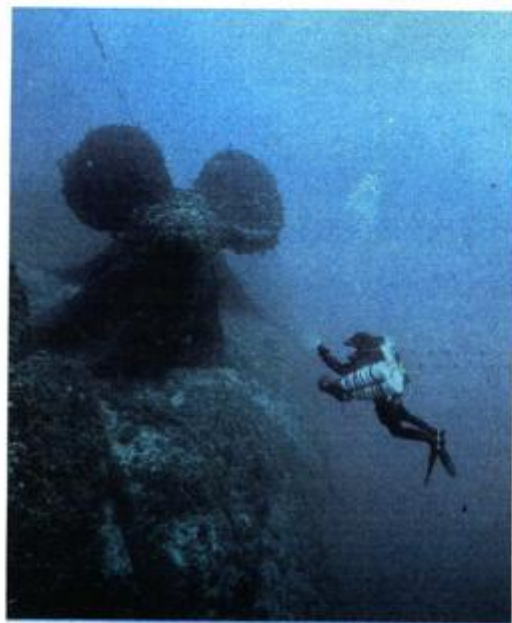
“ Pronašli smo izuzetno vrijedno porculansko posuđe, srebrni pribor za jelo, kristalne lustere, svijećnjake, čak i jednu noćnu posudu. Našli smo i neke osobne predmete, poput cipela

Dražen Gorički

“ Prvo što se vidi su propeleri i kormilo, a zatim i golemi trup broda, ispod kojeg vire brodski topovi, okrenuti na bok, u pokušaju da se brod stabilizira nakon prodora vode na suprotnoj strani, kroz oštećenja nastala pogocima dvaju torpeda koja je ispalio talijanski torpedni čamac

Daniyel Frka

crnom tržištu, što je dodatni motiv za njihovo uzimanje i sa svakim novim zaronom, posebno bez nadzora, povećava se šansa da će netko to i učiniti. Postoje olupine koje pratimo već dugi niz godina i na njima, osim propadanja uzrokovanog djelovanjem prirodnih sila, jasno vidimo i propadanje uzrokovano ljudskom rukom. Na žalost, s povećanjem broja rekreativnih ronjoca, čak i onih obučeni i opremljeni za zahtjevno tehničko ronjenje na dubinama preko 40 metara, zadnjih godina svjedočimo sve češćim devastacijama i otuđenjima predmeta s brodskih olupina. Zbog toga olupine poput Szent Istvana moraju ostati zaštićene, zaključuje Miholjek.

Ronjoc s propelerom od Szent Istvana

Impresivne podvodne fotografije

Uroš Jelić skuplja nalaze iz admiralske kabine